

1260-61 / 1844-45 TEMETTÜAT KAYITLARI IŞIĞINDA KAZMACA KÖYÜNÜN SOSYAL VE EKONOMİK GÖRÜNTÜSÜ*

The Social and Economic View of Kazmaca Village in The Light of 1260-61 / 1844-45 Temettüat Records

Rafet METİN**

Öz: Temettüat Defterleri XIX. yüzyıl Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihinin önemli kaynaklarından biridir. Vergi kaynaklarını yeniden tespit ederek halkın üzerindeki vergi yükünü hafifletmek ve vergi dağılımında yaşanan adaletsizliği önlemek amacıyla hazırlanan temettüat kayıtları sosyo-ekonomik ve demografik yapının da ortaya konulmasında önemli bilgiler sunmaktadır. Kayıtlarda anılan dönemde bölgelerin mal-mülk, hayvan, arazi ve insanların şahsi malvarlıklarının kaydedilmesi ile sosyo-ekonomik hayat, nüfus ve tarımsal ekonomi ile ilgili bütün karakteristik özellikler ortaya konulmaktadır. Kayıtlarda ayrıca mükelleflerinin adları, lâkapları, meslekleri hakkında da bilgi alabilmek mümkün olmaktadır. Bu çalışmada, H.1260-1261/M.1844-1845 yılında Keskin Kazasına tabi Kazmaca karyesinin 758 numaralı temettüat defterinden faydalanılarak, sosyal ve ekonomik yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Toplam 35 hanesi olan karyede, insanların geçimlerini büyük ölçüde tarım ve hayvancılıktan sağladıkları anlaşılmaktadır. Köyde tarımsal manada buğday ve arpa üretimi yapılmaktadır. Hayvancılık alanında ise daha çok küçükbaş- büyükbaş hayvanlar ile yük ve binek hayvanları yetiştirilmektedir. Meslek dalı olarak ziraat erbabının fazlalığı dikkat çekmektedir. Bunun yanında, imam, hizmetkâr ve çoban gibi meslek kollarında görev yapan kimselerinde olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Köyde vergi mükellefi hane reislerinin tarım, hayvancılık ve meslek gelirleri ile birlikte ödemiş oldukları vergi çeşitleri tespit edilerek vergi yükleri de ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kazmaca karyesi, Temettüat Defteri, Mesleki Yapılanma.

Abstract: Temettüat records are one of the important sources of XIX. Century social and economic history of Ottoman Empire. Temettüat records have been prepared in order to mitigate the tax burden on the people and to prevent injustice in the tax distribution by re-determining the tax sources. In addition, these records provide important information for the socio-economic and demographic structure. In the period referred to in the records, all characteristics of socio-economic life, population and agricultural economy are revealed by

* Bu çalışma 6-8 Nisan 2017'de International Congress Of Eurasian Social Sciences'ta Sözlü Bildiri olarak sunulmuştur.

** (Doç. Dr.); Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi AD, Kırıkkale-Türkiye. E-mail: rafet_metin71@hotmail.com; **Orcid ID:** <https://orcid.org/0000-0002-2164-4994>

registering the properties, animals, lands and persons' personal wealth of regions. In these records, it is also possible to get information about taxpayers' names, nicknames, occupations. In this study, benefiting basically 758 numbered temettuat record of Kazmaca village which is within in the boundaries of Keskin district in year of H.1260-1261/M.1844-1845, it is tried to reveal social and economic structure. It is understood that people provide their livelihood largely from agriculture and animal husbandry in the village which consist of 35 families. In terms of agriculture, wheat and barley production is being done in the village. In the field of animal husbandry, mostly small cattles, bovine animals, draught animals and mount animals are grown. As field of profession, the surplus of agricultural staff is remarkable. Besides, it is understood from records that there are different field of professions like imams, servants and shepherds in the village. It is also tried to reveal the burden of tax of taxpayers by determining agriculture, husbandry and occupation revenue and kind of tax which is paid by them.

Keywords: Kazmaca village, Temettuat record, Occupational structuring.

1. Giriş

Temettü' kâr etmek anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Temettuat ise; kârlar, kazançlar anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 1996: 1073).Tanzimat'a kadar değişik adlarla halktan alınan vergilerin yerine getirilen Temettü vergisinin kaydedildiği defterlere, “Temettuat Defterleri” adı verilmiştir. Bu defterler 19. yüzyıl ortalarında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu iktisadi, sosyal ve ticari hayatı ortaya koymaktadır (Kütükoğlu 1995: 395).Temettuat defterleri genel itibariyle bir bölgenin demografik yapısı, hane reisinin menkul ve gayr-i menkul kaynakları, yıllık kazancı, işletmelerin büyüklüğü, iş gücü ve ayrıntılı vergi yükü, kişilerin mesleği, yetiştirilen ziraî ürün ve hayvanlar ile ticarî ve sınaî müesseseler hakkında bilgiler sunmaktadır (Gül, 2009: 81).Ayrıca anılan defterlerden Osmanlı ülkesinde yaşayan nüfusun yerleşim düzeni, zirai üretim durumunu, hanelerin servet ve gelirleri ile vergilendirme konularında çok zengin bilgiler elde etmek mümkün olmaktadır (Güran, 2000: 79). Kısaca bu defterlerden bir bölgenin Demografik etnik yapısı, fert düzeyinde menkul ve gayr-i menkul kaynaklar, ferdin yıllık kazancı, işletmelerin büyüklüğü, toplam ve ayrıntılı vergi yükünü, işgücünü, kişilerin mesleği, yetiştirilen zirai ürün ve hayvanlar, Ticari ve sınaî müesseseler hakkında önemli veriler elde edilmektedir (Özer, 2000: 596). Defterlerde, mahallelerdeki toplam hane sayısı, arazi miktarı, hane reislerinin meslekleri, yükümlü oldukları vergi miktarları gibi birçok konuda teferruatlı bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca hane reisinin adı ve unvanı, sahip olduğu mal varlığı, ne kadar emlak ve arazisi olduğu ve bu arazinin ekili olan bölümleri ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Meslekler, hane reisinin isminin üzerine eğik olarak yazılmıştır. Tarımla geçinen hane reisinin meslek bölümü “erbab-ı ziraattan idüğü”, esnaflıkla geçinenlerinki ise “erbab-ı ticaretten idüğü” olarak belirtilmiştir. Ticaret ve ziraatın her ikisiyle geçimini sağlayanlar “erbab-ı ziraat ve ticaretten idüğü” şeklinde belirtilmiştir. Çalışmamızın ana kaynağını teşkil eden Temettuat Defterlerinden BOA, ML VRD.TMT. 758 numaralarda kayıtlı Keskin

kazasına tabi Kazmaca karyesinin sosyal ve ekonomik yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada Kazmaca köyünün nüfusu ile birlikte köyde kullanılan isimler, lakaplar, meslekî yapılanma, köyde yaşayan hane reislerinin tarım, hayvancılık ve meslek gelirleri ile birlikte ödemiş oldukları vergi çeşitleri tespit edilerek vergi yükleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

XVI. yüzyılda Kazmaca karyesinin de içinde bulunduğu bölgenin Osmanlı idari teşkilatındaki yeri fazla bir değişiklik göstermeden günümüze kadar gelmiştir. Anılan tarihte Bahşılı ve Karakeçili ilçeleri topraklarının tamamı ile Yahşihan ilçesinin batısının, yani Kızılırmak'ın Ankara yakasındaki topraklarının, Ankara Sancağı merkez kazasına bağlı olduğunu görürüz (Kankal, 1998: 235). Hasandede, Yahşihan, Kırıkkale merkez, Balışeyh merkez ve ilçenin batı kısımları, Koçubaba, Sulakyurt merkez ve ilçenin batı kısımları "Kalecik Keskin Kazası" adıyla Çankırı Sancağı'na bağlıdır (Kankal, 1998: 236). Delice ırmağının doğu kısımları "Deliceözü Nahiyesi" adıyla Bozok Sancağı'na, Balışeyh ilçesinin ve Sulakyurt ilçesinin doğu kısımları ile Delice ilçesinin tamamı, Büyükaşar, Büyükyazılı, Çerikli, Aşağı Mahmutlar, Keskin merkezinin kuzey ve doğusunda kalan kısımları "Keskin Nahiyesi" adıyla Kırşehir Sancağı'na, Ahili, Köprüköy, Çelebi, Kazmaca ve muhtemelen Keskin merkez olmak üzere Ankara-Kayseri karayolunun güneyinde kalan kısımlar Kızılırmak'a kadar "Dinek Nahiyesi" adıyla Kırşehir Sancağı'na bağlıdır (Kankal, 1998: 236-237). Daha sonraki yıllarda bir takım idari değişiklikler vukubulmuştur, ancak genel olarak XVI. yüzyıldaki bu teşkilatlanma yürürlükte kalmıştır.

2. Kazmaca Karyesi

A-Sosyal Durum

2.1. Nüfus

Kazmaca karyesinin nüfusu ile ilgili en eski bilgi 1521 tarihine ait bilgidir. 1521 tarihinde Kengiri (Çankırı) Sancağına tabi Kalecik nahiyesinin bir köyü olan Kazmaca'da 18 hane ve 3 mücerred bulunmaktadır. $hane \times 5 + mücerred^1$ (Barkan, 1953: 12) formülü ile tamamen toplam 93 kişilik bir nüfusu söz konusudur (Kankal, 2009:85). 758 numaralı temettuat defterinden tespit ettiğimiz kadarı ile 1845 yılında Kazmaca karyesinin 35 haneye tekâbül eden 175 neferlik nüfusu söz konusudur. Günümüzde Kırıkkale'ye bağlı olan Kazmaca karyesinin 2007 yılı adrese dayalı nüfus tesbitine göre nüfusu 637 olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. Kazmaca Karyesinde 1521-2007 Yıllarındaki Tahmini Nüfus

¹ Bu hesaplama Ö.Lütfi Barkan'ın genel nüfusu bulmak için en çok kullanılan yöntem olan "hane x 5" formülünden yola çıkılarak yapılmıştır.

Yıllar	Tahmini nüfus
1578	93 nefer
1845	175 nefer
2007	637

2.2.Şahıs Adları ve Kullanılan Lakaplar

758 numaralı temettuat defterinde hane reislerinin isimleri babalarının adları ve lakaplarıyla birlikte yazılmıştır.Bu nedenle köyde yaygın olarak kullanılan baba ve oğul isimlerini tespit etmek mümkün olmuştur.

Tablo 2:Kazmaca Karyesinde Kullanılan Şahıs İsimleri

İsim	Sayı	%
Ahmed	4	9.5
Numan	4	9.5
Mehmed	3	7.1
Hüseyin	3	7.1
Bekir	3	7.1
Osman	2	4.7
Emir	2	4.7
İbiş	2	4.7
Hasan	2	4.7
Mahmud	1	2.3
Eyüb	1	2.3
Halil	1	2.3
Ramazan	1	2.3
Ziya	1	2.3
İsa	1	2.3
İbrahim	1	2.3
Veyis	1	2.3
Ömer	1	2.3
İsmail	1	2.3
Veli	1	2.3
Ali	1	2.3
İsmail	1	2.3
Mahmud	1	2.3
Mustafa	1	2.3
Salih	1	2.3
Satılmış	1	2.3
Toplam	42	100

Tablo 2’de yer alan verilerden anlaşıldığı üzere Kazmaca karyesindeki vergi nüfusunun tamamı erkektir.

İsimleri incelediğimizde Peygamber ve onun ehl-i beyti başta olmak üzere daha çok Arapça kökenli isimlerin olduğu görülmektedir. Birinci sırada Ahmed ve Numan isimleri gelmektedir. Ahmed ve Numan isimleri toplam isimlerin % 9.5’ini teşkil etmektedir. İkinci sırayı %7.1 ile Mehmed, Hüseyin, Bekir isimleri yer almaktadır. Üçüncü sırayı ise % 4.7 ile Osman, Emir ve İbiş isimleri yer almaktadır. Tabloda zikredilen isimler arasında Satılmış, Ziya, ve Veyis gibi isimler o dönemde yörede kullanılan ender isimler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3. Kazmaca Karyesinde Kullanılan Lakaplar

azmaca’da hane reislerinin toplumda tanınmasını sağlayan aile ve sülale adlarının bazıları dinî özellik taşımaktadır. Molla, Efendi, Hatip, Şıh gibi unvanların yanında Tablo-3’te yer alan deli, kör, kel, köse gibi sıfatlarla birlikte kullanılan lakaplar ise muhtemelen ailelerin geçmişten beri kullandıkları lakaplar olarak görülmektedir.

Tablo 3: Kazmaca Karyesinde Kullanılan Lakaplar

Nabizâde Bekir	Kara Mehmed oğlu Ramazan	Gedikçi oğlu Ziya
Deli oğlu İsa	Sarı oğlu Ahmed	Çarçabuk oğlu Hüseyin
Civelek oğlu Hüseyin	Doydu oğlu Osman	Kürt İbiş oğlu İbrahim
Ayvat oğlu Hüseyin	Kaynak oğlu Mahmud	Ağca Mustafa oğlu salih

B. Ekonomik Durum

2.4. Kazmaca Karyesinde Mesleki Yapılanma

Kazmaca karyesinde yaşayan insanların 22’si ziraat erbabındandır. Geriye kalan 13 haneden 1 tanesi imam (BOA, ML VRD.TMT, 758:2)² 4 tanesi hizmetkâr³, 1 tanesi çoban⁴ 7 hanenin ise hiçbir geliri olmadığı şunun bunun yardımı ile geçinmekte olduğu kaydı düşülmüştür.

² BOA, ML VRD.TMT, 758.s.2. Belgede Nebizâde Bekir Efendi’nin imam olarak kaydedildiği toplam 106 olan yıllık temettuat miktarının 106 kuruşunu imamlıktan sağladığı kaydı düşülmüştür.

³ BOA, ML VRD.TMT, 758.s.3,6,9. Belgede Deli oğlan oğlu İsa, Deli oğlan oğlu Osman, Doydu oğlu Osman, Numan oğlu İsmail’in hizmetkârlıkla işgal ettikleri anlaşılmaktadır.

⁴ BOA, ML VRD.TMT, 758.s.11. Belgede Sarı oğlu Ali köy çobanı olarak kaydedilmiştir.

2.5. Hayvancılık ve Hayvan Dağılımı

Belgelerden anlaşıldığına göre 1845-1846 yıllarında Kazmaca karyesinde yaşayan haneler geçimlerini tarım ve hayvancılıktan sağlamakta idiler. Genel olarak süt ve süt ürünleri ihtiyaçlarını karşılamak için inek ve koyun, binek hayvanı ihtiyaçlarını karşılamak için merkep, çiftsürmede faydalanabilmek için öküz kullandıkları anlaşılmaktadır. Kazmaca'da toplam 146 olan hayvan varlığının büyük çoğunluğunu büyükbaş hayvanlar oluşturmaktadır. % 50.7'si büyükbaş (66 adet), % 41.5'i küçükbaş (54 adet) ve %17.8'i yük ve binek (26 adet) hayvanı olarak sıralanmaktadır. Büyükbaş hayvan çeşidinde, karasığır öküzü, sağman inek ve camus ön planda yer alırken küçükbaş hayvan çeşidinde ise, koyun, keçi ve kuzu tercih edilmektedir. Binek ve yük hayvanı olarak isemerkep başta olmak üzere, kısırak beslenmektedir.

Tablo 4: Kazmaca'da Hane Reislerinin Sahip oldukları Hayvan Çeşitleri

Hayvan çeşidi	Sayı	Hayvan Sahibi Hane	Toplam Hane Başına Düşen Baş
Büyükbaş	66	21	3.1
Küçükbaş	54	6	9
Yük-Binek Hayvanı	26	24	1.08
Toplam Sayı	146		

Tablo 5: Kazmaca'da Hane Reislerinin Sahip oldukları Büyükbaş Hayvan Çeşitleri

Büyükbaş Hayvan çeşidi	Sayı	Hayvan Sahibi Hane	Ortalama
Karasığır öküzü	34	20	1.7
Sağmal inek	27	21	1.2
Camus	4	2	2
Sağmal camus ineği	1	1	1
Toplam	66		

Büyükbaş hayvan söz konusu olduğunda köylerde çift sürme işinde ilk olarak akla at ve katır gücü gelmektedir. Ancak Balıseyh’ de öküzün ilk planda tercih edildiği görülmektedir. Bu durumun nedeni öküzün beslenme giderinin at ve katıra nazaran daha az olması ile izah edilebilir. Bir atı veya katırı bütün bir yıl boyunca arpa, yulaf, ot, kepek ve samanla beslemek gerekirken öküz yedi ay süre ile burçak ve samanla beslenebilmekte ve yılın geri kalan aylarında otlamak üzere çayırlara salıverilmektedir. Bu arada demetlerin tarladan harmana ve ürünün harmandan ambara taşınmasında at ve eşek gibi yük hayvanlarından da yararlanılmakla birlikte, daha çok bir çift öküzün çektiği iki tekerlekli kağnılar kullanılabilir (Bozkurt, 2011: 144). Belgelerden anlaşıldığı üzere anılan dönemde Kazmaca’da özellikle karasığır öküzü ahalinin tarım yaparken kullandığı vazgeçilmez iş gücü kaynaklarından biri durumundadır. Köyde toplam 66 haneden 20 hanede karasığır öküzüne tesadüf edilmektedir. Öküz sahibiolmayan hanelerin ya ziraat yapacakları toprakları yok yada hastalıktan dolayı tarımsal faaliyetleri gerçekleştirememişlerdir. Köyün 8 numaralı hanesinde kayıtlı olan Delioğlan oğlu Hasan hakkında belgede “merkumun emlak ve sairesi olmayub çobanlıkla meşgul olduğu” kaydedilmiştir (BOA, ML VRD.TMT,758:4).

Köyün 28 numaralı hanesinde kayıtlı olan Mehmed oğlu Mustafa hakkında “Hasta ve sağır olduğu sakin olduğu hanesinden başka emlak, arazi ve hayvanat-ı sairesi olmadığından hizmetkârlığa dahi kudreti olmadığı şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu” kaydı düşülmüştür (BOA, ML VRD.TMT,758: 8). Köyün 34 numaralı hanesinde kayıtlı bulunan Ağca Mustafa oğlu Salih hakkında ihtiyar olduğu için şunun bunun ianesiyle geçindiği kaydı düşülmüştür. (BOA, ML VRD.TMT,758: 10).

Köyde 27 baş sağmal inek 21 ailenin elinde bulunmaktadır. Köyün süt ve süt ürünleri ihtiyacının sağlanmasında bu ailelerin önemli rol oynadığı düşünülebilir. Bu hayvanlara sahip olan kimselerin gelir düzeyi dikkate alındığında genel ortalamanın üzerinde oldukları dikkat çekmektedir. Köyün 2 numaralı hanesinde kaydedilmiş olan Kadri oğlu İbiş’in toplam 732 kuruş olan temettuatında büyükbaş hayvanlar içerisinde iki adet sağmal inek, iki adet karasığır öküzü ve binek hayvanları bulunmaktadır (BOA, ML VRD.TMT,758:2). 4 numaralı hanede kayıtlı olan Kara Mehmed oğlu Ramazan’ın 796 kuruşluk temettuatı içerisinde karasığır öküzü ve Camus olduğu kaydedilmiştir. (BOA, ML VRD.TMT,758: 3).

Yük ve Binek Hayvanlarına gelince;Kazmaca’da 1845 yılında toplam 26 adet yük ve binek hayvanı bulunmaktadır.Bunlardan 26 tanesi döllü merkep, 1 tanesi ise döllü kısrak, olarak tespit edilmiştir.

Tablo 6: Kazmaca’da Hane Reislerinin Sahip oldukları Yük ve Binek Hayvanı Çeşitleri

Hayvan çeşidi	Sayı	Hayvan Sahibi Hane	Ortalama
Döllü merkep	25	24	1.04
Döllü kısrak	1	1	1
Toplam	26	25	1.04

Yük ve binek hayvanlarına bakıldığında toplam 35 hane olan köyde 26 hanede yük ve binek hayvanının olduğu görülmektedir.Yük ve binek hayvanına sahip olmayan hanelere bakıldığında ziraatle iştiğal etmedikleri anlaşılmaktadır.Hizmetkârlıkla iştiğal eden ve köyün 6 numaralı hanesinde kayıtlı olan Deli oğlan oğlu İsa’nın sakin olduğu hanesinden başka bir emlak olmayıp olmadığı ve hizmetkârlıktan elde ettiği 108 kuruşluk bir gelirinin olduğu kaydedilmiştir. (BOA, ML VRD.TMT,758:3) Köyün 22 numaralı hanesinde kayıtlı olan Veyis oğlu Ömer için kayıtlarda “Merkumun sakin olduğu hanesinden başka emlak vesairesi olmayub alil olarak ticaretten hâli olmayub şunun bunun ianesiyle geçinmekte olduğu” ibaresi düşülmüştür. (BOA, ML VRD.TMT,758:6).

Küçükbaş hayvanlar bakımından bakıldığında Kazmaca’da toplam 54 adet olan küçükbaş hayvanların tamamı sekiz hanede bulunmaktadır. Köyün 1 numaralı hanesinde ikamet eden Nâbizade Bekir Efendi’nin 4 adet sağml keçisi bulunmaktadır. (BOA, ML VRD.TMT,758:2) 3 Numaralı hanede ikamet eden Emir oğlu Bekir’in 4 adet kıl keçisi olduğu kaydı düşülmüştür. (BOA, ML VRD.TMT,758:2) Köyün 4 numaralı hanesinde bulunan Kara Mehemed oğlu Ramazan ‘ın 10 adet kıl davarı ve 10 adet koyunu bulunduğu kaydedilmiştir. (BOA, ML VRD.TMT,758:3) Köyün 9 numaralı hanesinde sakin olan Sarı oğlu Ahmet’in 2 adet kıl davarı olduğu kayıtlarda yerini almıştır. (BOA, ML VRD.TMT,758:4) Köyün 11 numaralı hanesinde kayıtlı Çırçıbık oğlu Hüseyin’in 6 adet kıl keçisi, yine 19 numaralı hanede ikamet eden Kürt İbiş oğlu İbrahim’in 14 adet kıl keçisi ile 21 numaralı hanede kayıtlı Emir Ahmed oğlu Halil’in 4 adet kıl davarı olduğu kaydedilmiştir. (BOA, ML VRD.TMT,758:5, 7,)

Tablo 7:Kazmaca'da Hane Reislerinin Sahip oldukları Küçükbaş Hayvan Çeşitleri

Küçükbaş hayvan çeşidi	Sayı	Hane	Ortalama
Koyun	10	1	10
Kıl keçisi	24	3	8
Kıl davar	16	3	5.3
Sağmal keçi	4	1	4
Toplam	54		

2.6. Arazi Dağılımı ve Toprak Kullanımı

Kazmaca'da hane reislerinin % 93.8'i (22hane) buğday ve arpa tarımı ile alakalı ziraî faaliyet içerisinde. Köyde ikamet eden hanelerden % 6.19'u bağcılık (22hane) ile iştilal etmektedir. Burada dikkat çeken husus köyde buğday ve arpa tarımı ile uğraşan hanelerle bağcılıkla uğraşan hanelerin aynı sayıda olmalarıdır. Ekim ve dikim işleri ile uğraşmayan hanelerde yaşayan insanların ya hasta ya da çobanlık ve hizmetkârlıkla şunun bunun yardımıyla geçindikleri kayıtlardan anlaşılmaktadır (BOA, ML VRD.TMT,758: 3,6, 9,10).

Tablo 8: Kazmaca'da Ekili ve Dikili Tarım Alanlarının Dağılımı

Ekilebilir Arazi Türü	Miktar (Dönüm)	Hane	Ortalama	%
Tarla (buğday- arpa)	560	22	25.4	93.8
Bağ	37	22	1.6	6.19
Toplam	597	44		

2.7. Gelirler

2.7.1. Tarım Gelirleri (Hasılatı)

1844-1845 yılları arası Kazmaca'da tarım topraklarına sahip 22 hane sahibinin hepsinin hasılat geliri vardır. Ekili (tarla) tarım alanları 560 dönüm olup 9.985 kuruş gelir elde edilmiştir. Ekili tarım alanlarından toplam 37 dönüm bağdan 1.438 kuruş gelir sağlanmıştır. Anılan tarihlerde yapılan bir çalışmada Sinop'un Çarşamba nahiyesine tabi Kabalı köyündeki Ermenilerin, 339 dönümden bir yılda elde ettikleri meblağ 17.928 kuruş olarak belirlenmiştir (Özcan, 2015:140) .

Tablo 9:Kazmaca’da Ekili-Dikili Tarım Alanlarının miktarı

Ekilebilir Arazi Türü	Miktar (Kuruş)	Miktar (Dönüm)	Ortalama
Tarla (buğday-arpa)	9.985	560	17.8
Bağ	1.438	37	38.8
Toplam	11.423	597	

Temettuat defterlerinde köylüden alınan hububat öşrü verilerinden üretilen hububatların ne kadar olduğu tespit edilebilir.Öşür bölgelere göre değişmekle birlikte ortalama her ürün üzerinden %10 oranında alınmaktadır.Bu nedenle Tablo 11’de vergiye esas olan toplam kilenin 10 katı alınarak toplam hububat üretimi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 10: Kazmaca’da Üretilen Toplam Hububat Miktarı

Ekilebilir Arazi Türü	Kile ⁵	Kile x 10	Kg
Hınta (Buğday)	62	620	15.906
Şair (Arpa)	41	410	9.122
Toplam	103	1.030	25.028

2.7.2.Hayvancılık Hasılatı

Kazmaca’da tarımdan sonra ikinci sırada yer alan hayvancılık gelirleri 798 kuruş olarak tespit edilmiştir. Hayvancılık hasılatı büyükbaş, küçükbaş ve yük-binek olarak üç grupta incelenebilir.

Tablo 12’deki veriler incelendiğinde görüleceği üzere, hayvancılık hasılatında ilk sırayı büyükbaş hayvanlar almaktadır (320 kuruş). İkinci sırada küçükbaş hayvanlar (258 kuruş) ve üçüncü olarak yük-binek hayvanları gelmektedir (220 kuruş). Bu sıralamada dikkat çeken husus küçükbaş hayvanların toplam 8 hanenin elinde bulunmasıdır.

Tablo 11: Kazmaca’da hayvancılık hasılatı dağılımı

Hayvan çeşidi	Hasılat miktarı kuruş	Hayvan Sahibi Hane	Ortalama
Yük-Binek Hayvanı	220	25	8.8
Büyükbaş	320	21	15.2
Küçükbaş	258	8	32.25
Toplam Sayı	798		

⁵Bu çalışmada hesaplamalar yapılırken buğday 1 kile=25, 656 kg.; arpa için ise 1 kile=22,25kg. olarak alınmıştır.

2.7.3.Meslek Hasılatı

1844-1845 yılları arasında Kazmaca’da meslek gelirleri toplamda 1.056 kuruş olarak tespit edilmişti. Bu toplama meslek olarak kaydedilen imam, çulhacı, hizmetkârlık, ve çobanlık gibi meslekler dahildir. Köyün büyük çoğunluğunu“erbâb-ı ziraat” olarak kaydedilmiştir. Bu gurup mesleki yapılanmaya dahil edilmemiştir.Köyün 1 numaralı hanesinde kayıtlı olan Nabizâde Bekir Efendi köyde imamlık vazifesi ile vazifelendirilmiş olup imamlıktan geliri 106 kuruş olarak kaydedilmiştir (BOA, ML VRD.TMT,758: 2). Hizmetkârlıkla geçimlerini temin eden köyün 6 numaralı hanesinde kayıtlı Deli oğlan oğlu İsa (108 kuruş), 7 numaralı hanede kayıtlı Delioğlan oğlu Osman (150 kuruş), 16 numaralı hanede kayıtlı Doydu oğlu Osman (230 kuruş), 27 numaralı hanede ikamet eden Numan oğlu İsmail (172 kuruş) gelir elde etmişlerdir (BOA, ML VRD.TMT,758:2,3,6,9). Çobanlıkla geçimlerini sağlayan köyün 8 numaralı hanesinde kayıtlı deli oğlan oğlu Osman (140 kuruş), 35 numaralı hanede kayıtlı olan Sarı oğlu Ali (150 kuruş) gelir elde etmişlerdir (BOA, ML VRD.TMT,758:4,10).

Tablo 12: Kazmaca’da Değirmen Hasılatı

Hane No	Hasılat Kuruş
23	100
24	100
25	50
26	50
27	50
Toplam	350

Köyün 23 numaralı hanesinde ikamet eden Numan oğlu Osman, 24 Numaralı hanesinde ikamet eden Numan oğlu Halil, 25 numaralı hanesinde kayıtlı Numan oğlu Ahmed 26 numaralı hanede kayıtlı Numan oğlu Numan, 27 numaralı hanede kayıtlı Numan oğlu İsmail’in de dahil olduğu aile değirmeni 1/3 ve 1/4 hisselerle taksim edilmiştir (BOA, ML VRD.TMT,758: 8-9).

7.1.Vergi-yi Mahsusa

1256/1840 yılından itibaren uygulanmaya başlayan ve bazı istisnalar haricinde ekonomik durumlarına göre herkesten alınan vergi-yi mahsusa Tanzimat idarecileri tarafından örfi vergiler yerine konulmuş olup, "Ancemaatin vergi", "Vergü-yi Mahsusa", "Vergü" ve "Komşuca alınan vergü" gibi adlar verilmiştir (Öztürk, 2000: 537). Bu verginin miktarı liva

ölçeğinde belirlenirdi. Bu miktar livaya bağlı kazalar arasında paylaştırılırdı. Sonra kazanın müdür ve meclis azaları, nüfusun etnik özelliğine göre imam, papaz ve kocabaşı gibi kişilerin katıldığı toplantıda kasaba ve köylere düşen miktar tespit edilir en sonunda da köy ve mahalle düzeyinde kişilerin ödeme güçlerine göre paylaştırılırdı (Öztürk, 1996: 174-175).

Kazmaca'da tespit ettiğimize göre toplam vergi-yi mahsusa bedeli 6.625 kuruştur.⁶ Vergi-yi mahsusa olarak en düşük vergi 50 kuruş, en yüksek vergi ise 397 kuruştur.34 numaralı hanede kayıtlı bulunan Ağca Mustafa oğlu Salih'in hizmetkârlığa dahi kudretinin olmadığı ticaretten de hâli olması nedeniyle vergi-yi mahsusa bedeli olarak en düşük dilim olan 50 kuruşluk vergi bedeli takdir edildiği kaydedilmiştir (BOA, ML VRD.TMT,758: 10). 2 numaralı hanede kayıtlı olan Kadiri oğlu İbiş'e ise vergi-yi mahsusa bedeli olarak 397 kuruş vergi takdir edilmiştir (BOA, ML VRD.TMT,758: 2).

Tablo 13. Kazmaca'da hane reislerinin verdiği toplam öşür ve aded-i ağnam vergisi

Ekili tarım öşürü ve aded-i ağnam vergisi	Miktar (Kuruş)	Hane	Ortalama	%
Hınta (buğday)	750	22	34.09	61.6
Şair (arpa)	328	22	14.9	26.9
Bağ	121	20	6.05	9.9
Aded-i ağnam	18	6	3	1.4
Toplam	1.217			

Toplu olarak verdiğimiz vergi türlerinden ekili tarım üzerinden alınan öşür vergisi ile alâkalı olarak hınta (buğday) % 61.6 ile ilk sırada gelmektedir.Onu %26,9 ile şair (arpa),% 9,9 ile bağ,% izlemektedir. Ağnam vergisi ise % 1,4 olarak tespit edilmiştir.Bu verilerden anlaşıldığına göre Kazmaca'da en düşük vergi çeşidi ağnam olurken en yüksek vergi çeşidi ise hınta (buğday) olarak görülmektedir.

⁶758 numaralı temettuat defterinin sonunda toplam olarak verilen vergi-yi mahsusa bedeli 6.518 kuruş olarak belirtilmiştir.Bizim tespitimizle arasında 107 kuruşluk bir fark söz konusudur.Bu meblağın sehven yazıldığı kanaatindeyiz; çünkü tespit ettiğimiz 6.625 kuruş vergi-yi mahsusa bedeli tek tek hanelerin taranmasıyla elde edilmiştir.

Tablo 14. Kazmaca'da İkâmet Eden Kimselerin Hane Sırasına Göre Toplam Temettuatları

Hane No	Kişi Adı	Temettuat Toplamı Kuruş
1	Nâbizâde Bekir Efendi (İmam)	160
2	Kadiri oğlu İbiş	732
3	Emir oğlu Bekir	632
4	Kara Mehmed oğlu Ramazan	796
5	Gedikçi oğlu Ziya	590
6	Deli oğlan oğlu İsa	108 Hizmetkâr
7	Deli oğlan oğlu Osman	150 Hizmetkâr
8	Deli oğlan oğlu Hasan	140 Çoban
9	Sarı oğlu Ahmed	722
10	Sarı oğlu Ziya	352
11	Çırçırık oğlu Hüseyin	674.
12	Çırçırık oğlu İbiş	630
13	Çırçırık oğlu Satılmış	592
14	Civelek oğlu Hüseyin	812
15	Deli Yusuf oğlu Nâbi	750
16	Doydu oğlu Osman	350 Hizmetkâr
17	Doydu oğlu Karaca Ahmed	Vefat merhumun emlak ve eşyası ve hemde evladı dahi olmayub eşya-yı mezkûresi beyne'l ferma olarak tevzi ve taksim olunduğu
18	Doydu oğlu Ömer	320
19	Kürt İbiş oğlu İbrahim	556
20	Eyüb oğlu Eyüb	358
21	Emir Ahmed oğlu halil	616
22	Veyis oğlu Ömer	Hasta- şunun bunun yardımı ile geçindiği kaydedilmiştir.
23	Numan Oğlu Osman	502
24	Numan oğlu Halil	770
25	Numan oğlu Ahmed	330

26	Numan oğlu Numan	318
27	Numan oğlu İsmail	250 Hizmetkâr
28	Mehmed oğlu Mustafa	Hasta ve sağır
29	Mehmed oğlu Veli	680
30	Ayvat oğlu Hüseyin	475
31	Ayvat oğlu Hasan	450
32	Kaynak oğlu Mahmud	Hasta
33	Kaynak oğlu Ebu Bekir	Ailesiyl birlikte Dinek mağrası karyesine nakil
34	Ağca Mustafa oğlu Salih	İhtiyar şunun bunun yardımı ile geçindiği kaydedilmiştir.
35	Sarı oğlu Ali	Çoban

4. Sonuç

Kazmaca karyesinin nüfusu ile ilgili en eski bilgi 1521 tarihine ait bilgidir.1521 tarihinde Kengiri (Çankırı) Sancağına tabi Kalecik nahiyesinin bir köyü olan Kazmaca'da 18 hane ve 3 mücerred bulunmaktadır. $Hane \times 5 + mücerred$ formülü ile toplam 93 kişilik bir nüfusu söz konusudur. 758 numaralı temettuat defterinden tespit ettiğimiz kadarı ile 1845 yılında Kazmaca karyesinin 35 haneye tekâbül eden 175 neferlik nüfusu söz konusudur. Günümüzde Kırıkkale'ye bağlı olan Kazmaca karyesinin 2007 yılı adrese dayalı nüfus tesbitine göre nüfusu 637 olarak belirlenmiştir

Kazmaca karyesinin iktisadi ve sosyal yapısı incelendiğinde geçim kaynağının tarım ve hayvancılığa dayalı olduğu görülmektedir. Ziraî üretimin en önemli kısmını ekili tarım alanları oluşturmaktadır. Ekili tarım alanları bakımından Kazmaca'da başta buğday olmak üzere arpa, üretilmektedir. Ekili (tarla) tarım alanları 560 dönüm olup 9.985 kuruş gelir elde edilmiştir.

Hayvancılık hasılatında ilk sırayı büyükbaş hayvanlar almaktadır (320 kuruş). İkinci sırada küçükbaş hayvanlar (258 kuruş) ve üçüncü olarak yük-binek hayvanları gelmektedir (220 kuruş). Bu sıralamada dikkat çeken husus küçükbaş hayvanların toplam 8 hanenin elinde bulunmasıdır.

Öşür ve aded-i ağnam vergilerine gelince ekili tarım üzerinden alınan öşür vergisi ile alâkalı olarak hınta (buğday) % 61.6 ile ilk sırada

gelmektedir.Onu %26,9 ile şair (arpa),% 9,9 ile bağ,% izlemektedir. Ağnam vergisi ise % 1,4 olarak tespit edilmiştir.Bu verilerden anlaşıldığına göre Kazmaca'da en düşük vergi çeşidi ağnam olurken en yüksek vergi çeşidi ise hinta (buğday) olarak görülmektedir.

Miktarı liva ölçeğinde belirlenen ve livaya bağlı kazalar arasında paylaştırılan vergi-yi mahsusa bedeli olarak kazmaca 6.625 kuruştur.

Sosyal yapı olarak bakıldığında Kazmaca'da kullanılan lakaplardan aile ve sülale adlarının çoğunun Molla, Hatip, müezzin, Şıh, Hacı gibi dinî özellik taşıdığı görülmektedir. Sonuç olarak Orta Anadolu'da küçük ölçekli bir köy olan Kazmaca'nın , 1844-1845 yılları arasında sosyo-ekonomik yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu vesile ile ileride yapılacak çalışmalara bir nebze de olsa katkı sunmak hedeflenmiştir.

Kaynakça

Belgeler

BOA, ML VRD.TMT,758.

Makale ve Kitaplar

Barkan, Ö. L., (1953). *Tarihî demografi araştırmaları ve Osmanlı tarihi (Cilt: X)*. İstanbul: Türkiye Mecmuası.

Bozkurt, N. (2011). T1844-1845 Tarihli Temettuat Defterine Göre Kütahya Sancağı Dazkırı Kazası Evciler Köyünün Sosyal ve Ekonomik Yapısı, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (19): 135-156.

Devellioğlu, F. (1996), *"Temettü'-Temettüat", Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat (13. Baskı.)* Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları,

Gül, A. (2009). Temettuat Defterlerine Göre Pasinler'in (Hasankale) Sosyal ve Ekonomik Yapısı . *Karadeniz Araştırmaları*, 6 (23): 77-98.

Güran, T. (2000). "19. Yüzyıl Temettuat Tahrirleri", *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, Ankara,s.77-78.

Kankal, A. (1998).Kırıkkale Tarihine Dair Araştırmalar I: İskân, *OTAM*, Sayı: 9: 225-239

Kankal, A. (2009). *XVI.Yüzyılda Çankırı*, Çankırı: Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları, Çankırı.

Kütükoğlu,M(1995). "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", cilt LIX/225, Belleten, Ankara, s. 394-412.

Özcan, S.(2015). Temettuat defterlerine göre Sinop'un Çarşamba ve Yaykıl Nahiyelerine tabi köylerde müslümanlarla birlikte yaşayan ermenilerin sosyal ve ekonomik durumları. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, (18): 131-160

Özer, İ. (2000). Temettuat Defterlerinde Somuncu Babanın Nesebi (1844),*Akademik Araştırmalar Dergisi* , s.4-5: 593-609.

Öztürk, S. (1996). Tanzimat döneminde bir Anadolu Şehri *Bilecik*. İstanbul, s. 174-175.

Öztürk, S. (2000). Temettuat Tahrirleri. *Akademik Araştırmalar Dergisi Osmanlı Özel Sayısı*,s. 537-591.

Ek 1-2: Temettuat Defter örnekleri

